

УДК 92.012.305

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11\(29\)-1248-1258](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11(29)-1248-1258)

Костючок Петро Леонтійович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології і археології, факультет історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел: (0342) 59-61-87, <https://orcid.org/0000-0001-8719-8723>

Борчук Степан Миколайович доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (050) 521-03-43, <https://orcid.org/0000-0001-7494-7369>

Адамович Сергій Васильович доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави та права, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, <https://orcid.org/0000-0003-4236-741X>

"ЗАПОВІТ МОЛОДОСТІ", ЯК АВТОРИТЕТНЕ ТА РЕПРЕЗЕНТАТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ"

Анотація. У статті здійснено спробу дослідити мемуари та спогади відомої британської сестри милосердя Віри Бріттен на основі її праці "Заповіт молодості", що вважається однією із найпотужніших праць про Велику війну. "Заповіт молодості" – одна із перших праць у Великій Британії, що розкриває саме жіночий досвід війни та аналізує внесок жінок на фронті та в тилу.

У статті досліджено життєвий шлях Віри Бріттен та вплив Першої світової війни на її життя. Дослідження базується на аналізі британських та частково українських наукових праць.

Стаття має на меті донести важливість дослідження жіночого досвіду війни для майбутніх перспектив. Гендерні студії в Україні тільки починають розвиватись, тому європейський досвід є дуже цінним.

Методологія дослідження опирається на принципи історизму, об'єктивності. Використано метод біографістики, біографічний інтерпретативний метод, нарративний аналіз, просопографічний метод, метод гендерного аналізу. Також використано загальнонаукові методи (синтез, аналіз, узагальнення).

Проаналізовано вплив Великої війни на сім'ю Віри Бріттен на її рішення покинути навчання та долучитись в якості сестри милосердя до організації "Червоний Хрест".

Автобіографія Віри Бріттен вперше була опублікована у 1933 р. і відразу стала бестселером по обидва боки Атлантики. Цей особистий запис 1900-1925 рр. передав цілому поколінню суть спільного досвіду війни та вплив на суспільство. У праці "Заповіт молодості" досліджено головні битви Великої війни на Західному фронті на основі біографічних даних, розкрито основні психологічні, ментальні та моральні зміни сестри-милосердя в результаті Великої війни.

Репрезентовано практики виживання жінок в умовах військового конфлікту та отримання медичного досвіду.

Віра Бріттен присвятила своє життя справі миру та фемінізму. Загалом вона написала 29 книг, романи, поезію, впе саме "Заповіт молодості" визначив її репутацію та приніс визнання.

Ключові слова: Віра Бріттен, жіноча історія, жінки, Перша світова війна, Велика Британія, фронт, "Заповіт молодості".

Kostyuchok Petro Leontiyovych candidate of historical sciences, associate professor, associate professor of the Department of Ethnology and Archaeology, faculty of history, political science and international relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St. Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (0342) 59-61-87, [https:// orcid.org/0000-0001-8719-8723](https://orcid.org/0000-0001-8719-8723)

Borchuk Stepan Mykolayovych doctor of historical sciences, professor of the Department of World History, faculty of history, political science and international relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St. Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (0342) 59-61-87, orcid.org/0000-0001-7494-7369

Adamovych Serhiy Vasyliovych doctor of historical sciences, professor, head of the Department of Theory and History of the State and Law, Vasyl Stefanyk Prykarpatsky National University, 57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76018, <https://orcid.org/0000-0003-4236-741X>

"THE TESTAMENT OF YOUTH" AS AN AUTHORITY AND REPRESENTATIVE STUDY OF WOMEN'S EXPERIENCE OF WAR

Abstract. The article attempts to investigate the memoirs of the famous British sister of mercy, Vera Brittain, based on her work "The Testament of Youth", which is considered one of the most powerful works about the Great War. "Testament of Youth" is one of the first works in Great Britain that reveals specifically the female experience of war and analyzes the contribution of women at the front and in the rear.

The article examines the life path of Vera Brittain and the impact of the First World War on her life. The study is based on the analysis of British and partly Ukrainian scientific works.

The article aims to convey the importance of research on women's experiences of war for future perspectives. Gender studies in Ukraine are just beginning to develop, so European experience is very valuable.

The research methodology is based on the principles of historicism and objectivity. The biographical method, biographical interpretive method, narrative analysis, prosopographical method, and gender analysis method were used. General scientific methods (synthesis, analysis, generalization) are also used.

The influence of the Great War on the family of Vera Brittain on her decision to leave her studies and join the Red Cross organization as a sister of mercy is analyzed.

Vera Britten's autobiography was first published in 1933. and immediately became a bestseller on both sides of the Atlantic. This personal record 1900-1925. conveyed to the entire generation the essence of the common experience of the war and its impact on society. Based on the work "Testament of Youth", the main battles of the Great War on the Western Front were studied on the basis of biographical data. The main psychological, mental and moral changes of the Sister of Mercy as a result of the Great War are revealed. The practices of women's survival in the conditions of military conflict and obtaining medical experience are represented.

Vera Britten devoted her life to the cause of peace and feminism. In total, she wrote 29 books, novels, poetry, and it was the "Testament of Youth" that defined her reputation and brought her recognition.

Keywords: Vera Brittain, women's history, women, World War I, Great Britain, front, "Testament of Youth".

Постановка проблеми. Автобіографічні дослідження жіночих образів набувають популярності в європейських гендерних студіях. Дослідження відбуваються на основі аналізу джерел, приватних архівів, мемуарів, спогадів та авторських книг. У цій статті увага приділена відомій британській сестрі-милосердя та авторці Вірі Бріттен. На основі своїх мемуарів вона створила фундаментальне джерело із вивчення жіночої історії Великої війни – "Заповіт молодості". У своєму авторському доробку В.Бріттен ділиться власними спогадами та історичними фактами Великої війни. Авторка згадує про головні битви Великої війни на основі приватних спогадів. Вивчаючи "Заповіт молодості", як джерело, ми не можемо заперечувати того факту, що ця праця стала однією із найкращих праць про жіночий досвід у Великій війні та може успішно конкурувати із працями провідних письменників Великої війни, такими як: Еріх Марія Ремарк, Анрі Барбюс, Річард Олдінгтон, Ернест

Хемінгуей та інші. Ця тематика частково розкрила в західноєвропейській історіографії та дотично в українських історичних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Діяльність Віри Бріттен досліджував британський дослідник Марк Бострідж, який писав про спогади британської письменниці-фронтовички Віри Бріттен, як такі, що увійшли в британську культуру й пам'ять. Автор також описав життя В. Бріттен у своїй праці "Віра Бріттен і Перша світова війна". Він реконструював життя В. Бріттен у 2014 р. і на основі його праці було екранізовано фільм «Заповіт юності». Марк Бострідж відомий британський письменник та критик, відомий зявдяки своїм історичним біографіям [6, с.252].

Вивчення жіночого руху базується на джерелах різного типу. Люсінда Гослінг показала домашнє повсякдення жінок на матеріалах британської преси [12, с.239].

Вивчення біографій дає змогу зрозуміти правила, емоції, війни у сприйнятті окремої людини. Колективну біографію жінок різних національностей написала С.Грейзел [13, с.193].

Серед провідних українських дослідниць британської жіночої історії під час Великої війни слід виділити Наталію Залеток. У своїй статті «Британські жінки в роки Першої світової війни» авторка робить висновки, що в період війни в зв'язку із призовом великої кількості чоловіків в армію, існував розширений список робіт, які були доступні для жінок. Серед жіночих образів авторка виділяє діяльність Віри Бріттен [3, с.300].

Відома також львівська дослідниця жіночої історії Мар'яна Байдак, діяльність Віри Бріттен часково знайшла місце в статтях авторки та науковій монографії "Війна як виклик та можливість: українки в роки Першої світової війни" [1, с.319].

Різний досвід жінок у роки Першої світової війни дослідники обговорювали на симпозіумі "Women and World War I", який відбувся у Люблянї та Горіції у 2017р.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі фундаментальної праці "Заповіт молодості" проаналізувати жіночий досвід під час Першої світової війни опираючись на особисту автобіографію відомої британської авторки Віри Бріттен. На основі попередніх автобіографічних досліджень зробити висновки та визначити майбутні перспективи дослідження у царині жіночої історії.

Виклад основного матеріалу.

Віра Бріттен, письменниця, викладачка, пацифістка та феміністка, народилася 29 грудня 1893 р. в Ньюкасл-андер-Лаймі. У 1914 р. вона вступила до Сомервільського коледжу в Оксфорді. У розпал навчання в Оксфорді, коли по всій Європі спалахнула війна, Віра Бріттен залишила університет у 1915 р,

щоб стати медсестрою VAD (Загін добровільної допомоги), лікуючи солдатів у Лондоні, на Мальті та в Етаплі у Франції. Події Першої світової війни мали величезний вплив на її життя. Четверо найближчих друзів В. Бріттен, включаючи її нареченого Роланда Лейтона та її брата Едварда Бріттена, були вбиті під час бою, що спричинило довічну відданість ідеям пацифізму.

Її найвідомішою книгою є «Заповіт молодості» (1933 р.) про її досвід у Першій світовій війні. Погляди В. Бріттен під час Великої війни трансформувались та змінились.

У своїй автобіографічній праці вона зазначала, що на початку Великої війни вона не усвідомлювала глобальність цієї катастрофи: «На початку Велика війна стала для мене не як неймовірна трагедія, а як переривання моїх особистих планів» [8, с.16].

Під час Другої світової війни вона була провідним членом Союзу миру. Віра Бріттен померла в Лондоні 29 березня 1970 р. [4].

Мар'яна Байдак в своїй науковій статті дотично згадує про опубліковане листування британської письменниці (а в роки Великої війни - медсестри) Віри Бріттен з нареченим, молодшим братом, двома друзями, які були вбиті на цій війні. Дослідження листів вимагає тривалої і скрупульозної роботи, адже їхній зміст поєднує об'єктивне й суб'єктивне, часткове й загальне, що вимагає щоразу іншого підходу до інтерпретації написаного [1, с.208].

Архівний фонд В. Бріттен складається з рукописів, листування, журналів, опублікованих матеріалів, фотографій та інших матеріалів. Він також містить матеріали, пов'язані з її братом Едвардом та іншими членами родини. [4].

Книга Марка Бостріджа «Віра Бріттен і Перша світова війна», опублікована одночасно з фільмом «Заповіт молодості», досліджує вплив Першої світової війни на Віру Бріттен як з точки зору її особистого життя, так і з точки зору впливу на її розвиток як письменниці. Використовуючи інтерес, викликаний фільмом, автор розповідь її історію новому поколінню та включить найсучасніші дослідження, а також включить інтерв'ю з членами сім'ї Віри Бріттен, включаючи Ширлі Вільямс [6, с.102].

Одна із її найвідоміших праць «Заповіт молодості» охоплює 678 сторінок, праця була перевидана у 1933 р. «Заповіт молодості» є одним із найпереконливіших і найважливіших творів військової літератури, які коли-небудь були написані британською жінкою. Віра Бріттен у своїй праці зазначає про причину написання своєї автобіографії. Вона пише: «Я хотіла, написати щось, що показало б, що вся війна та післявоєнний період – приблизно від 1914 року й до 1935 року – означали для чоловіків і жінок мого покоління, ми виростили перед початком війни. Я також хотіла написати про зміни, які той період спричинив у свідомості та житті різних груп людей, які належали до великої частини суспільства середнього класу, з якого походить моя родина.

Тільки я відчувала, що такою спробою написати історію з точки зору особистого життя я би могла донести цінність, елемент істини, надії та користі від розтращення моєї власної молодості війною” – так зазначала Віра Бріттен у “Заповіті молодості”[8, с.10].

У своїй праці В. Бріттен пише про свій досвід роботи медсестрою, а в одному уривку описує лікування жертв газових атак: «...хатина була зарезервована для хворих із загазованими речовинами, і мені знову довелося доглядати за засліпленими очима та обпаленими горлянками. і вкриті пухирями тіла, які зробили боротьбу за життя такою половинчастою справою» [20].

Крім того, для провінційної дівчини з привілейованого середовища це було досить хвилююче. Оскільки перед війною можливості для жінок були такими обмеженими, можливість жити самотійно, отримувати зарплату і, можливо, навіть працювати за кордоном, була великою справою [11, с.67].

«Після 20 років захищеної аристократії я справді відчула, що якими б не були недоліки моєї теперішньої роботи, я принаймні бачу життя», – пише вона [8, с.204].

Відповідно до документальних свідчень із праці “Заповіт молодості”, Віра Бріттен вставала о 5:45 ранку, щоб бути на роботі о 7 ранку. Опинившись там, VADs зазнали важких випробувань від офіційних цивільних і військових професійних медсестер, які підозріло ставилися до цих молодих аматорів і хвилювалися, що вони змагатимуться за свої робочі місця після війни.

Незважаючи на ці труднощі, немає сумніву, що Віра, яка згодом стане письменницею та борцем за мир, значно підвищила самооцінку завдяки волонтерській діяльності в якості VAD [20].

Але навіть у її найтемніші моменти її неймовірна здатність оповідати дає нам таке яскраве розуміння її досвіду. Розбита серцем після смерті Роланда, вона подає заявку на поїздку за кордон і відправляється на Мальту з “Червоним Хрестом”, подорожуючи на океанському лайнері «Британік», який, як стало відомо, був збудований як корабель-побратим «Титаніка». Їй та її подрузі надають розкішну каюту в надрах корабля, розташування якої, враховуючи високий ризик бути торпедованими, викликає «нічний жах, про який ніколи не говорили»[6, с.114].

Останнім етапом її кар’єри VAD є Франція. Після смерті її нареченого та двох дорогих друзів вона хоче бути якомога ближче до свого брата Едварда.

Її поміщають у німецьку палату, де вона та її колеги-медсестри відмовляються від відпустки та працюють цілодобово, доглядаючи за німецькими військовополоненими.

Нарешті, відмінності між військовими медсестрами та медичними працівниками “Червоного Хреста” зникають, оскільки вони працюють разом як рівні [15, с.55].

У госпіталі з наметів посеред зими Віра стикається з найсуворішими умовами та найважчими пораненими чоловіками – щойно після бою.

«Принаймні третина помирала; їхні щоденні перев'язки полягали не просто в зміні величезних ковтів забрудненої марлі та вовни, а в зупинці кровотечі, заміні кишківника, дренаванні та повторному вставленні незліченних гумових трубок» [20].

А потім, коли війна наближається до кривавої кульмінації, яка незабаром забере життя її єдиного брата, її кличе обов'язок, і їй наказують додому доглядати за хворою матір'ю. Це спонукає її до одного з найцікавіших роздумів про жінок під час війни [10, с.101].

«Те, що виснажує жінок під час війни, – це не важкі та незнайомі завдання, які випадають на них, і навіть не щочасний страх перед смертю чоловіків, коханців, братів чи синів; це безперервний конфлікт між особистими та національними вимогами, який виснажує їхню енергію та ламає їхній дух» [17, с.18].

«Заповіт молодості» дає яскраве уявлення про наслідки травми, яку пережила Велика Британія під час Великої війни. Події війни суттєво травмували молоду сестру-милосердя. В свої мемуарах Віра Бріттен стверджує, що страждала на галюцинації, марення, кошмари та безсоння, які вона пояснювала «перевтомою та надмірним напруженням» [9].

У перші роки війни психологи встановлювали контузійний шок як діагноз, це були одні з найпоширеніших симптомів постраждалих солдатів.

У праці “Заповіт молодості” авторка пише: «Якби я звернулась до лікаря одразу після війни, – писала В.Бріттен, – я могла би позбутися від виснажливої боротьби із нервовим зривом, яку вела вісімнадцять місяців. Я не усвідомлювала, наскільки близько підійшла до межі божевілля» – так згадувала В. Бріттен про пережиті події [8,с.390].

Як і багато ветеранів, які повернулися, вона висловила почуття глибокого відчуження після війни, де «ніколи більше, для мене та для мого покоління, не було жодного свята» [8,с.391].

Тому, якою б захоплюючою не була історія В. Бріттен, її слід пам'ятати як символ жіночої психологічної жертвності. Відсутність воєнних прикладів лікування жінок від захворювання говорить не про відсутність травми, а про внутрішнє упередження, яке ставило страждання солдата-чоловіка – і потребу повернути його до бойової форми – понад усе [16,с.64].

Насправді В. Бріттен була жінкою в чоловічому світі і в мирний час, і в час війни. У Сомервіллі, одному з перших жіночих коледжів, вона була в жіночій меншості тодішнього світу вищої освіти, де домінували чоловіки. Так і з її бойовими сестрами на фронті [14, с.20].

Під час Великої війни В. Бріттен отримала розуміння того, що для неї означає свобода. Вона писала: “Свобода, якою б незручною вона була, і само-

допомога були єдиними умовами, за яких жінка після Вікторіанської епохи будь-якого покоління могла працювати та зберігати самоповагу” [8,с.536].

У післявоєнні роки Велика Британія кілька разів поверталася до полів битв у Франції. В.Бріттен пише: «Головна залізнична колія з Булоні до Парижу пролягала між лікарнями та далеким морем, а також між таборами... Сьогодні, коли я їду у відпустку цією залізницею, я повиненна уважно шукати місце, де я колись жила. Хоча поля битв швидко зникли, давайте не дозволимо нашій пам’яті про жінок, які пережили цей жах також зникнути [9].

Також збереглись листи В.Бріттен до Лейтона, які показують, що вона розривається між неприйняттям війни та загостреною риторикою героїчної жертвовності. У своїх майбутніх мемуарах вона засуджує війну як катаклізм, який зробив її наївне покоління жертвами політичних сил, на які вони не могли вплинути. Після війни вона дотримується пацифістської позиції, але не може поставити під сумнів бойову роль, яку відіграють такі люди, як її брат і Лейтон. Через це протиріччя у «Заповіті молодості» В.Бріттен описує своє покоління чоловіків і жінок, які після війни намагалися змиритися із тягарем та втратами [4].

Вона зазначає: “Наша надія була зумовлена вірою в те, що війна справді закінчилася, і нездатністю до кінця зрозуміти, наскільки глибоко вкоріненими та далекосяжними мають бути її кінцеві наслідки” [8, с.536].

Складним та досить незрозумілим для себе вона описує 1919 р., коли Велика війна вже завершилась: “Сьогодні, якщо ми озирнемося назад, 1919 рік здається жахливим роком, де домінує цілком огидний мир. Але воно здалося божественною нормою, весною життя після зими смерті, сходинкою до нової ери, воротами у нескінченне майбутнє” – мабуть така позиція авторки полягала в тому, що більша частина солдат, які повернулись із фронту не змогли повернутись до попереднього життя та не змогли знайти свого місця в цій новій реальності [8, с.468].

Також В. Бріттен в “Заповіті молодості” наголошує на тому, що після завершення війни жінок нагороджували та надавали грамоти за їхній внесок в перемогу, але вподальшому від ідей героїзму нічого не залишилось: “Після війни нам говорили "багато тисяч жінок, які своєю самовідданою працею на багатьох посадах допомогли в перемозі нашої зброї", і, безсумнівно, багато хто з них почувався досить впевненим, коли їм сказали до тих пір, поки вони могли вірити, що «покоління людей будуть вдячні вам за те, що ви зробили. . . ваша хоробрість ніколи не підводила, ваша найрішучіша мужність, ваша відданість обов’язку беззаперечна”. Навіть армійська рада висловила свою подяку наприкінці квітня медсестрам V.A.D. за "завзяття, самопожертву та відданість”, які так беззастережно виявляли ці риси під час війни” – зазначає В. Бріттен у своїх спогадах [8, с.467].

Також вона зазначає причину свого повернення до Оксфорду після завершення війни: “Я вирішував повернутися до Оксфорда, не тому, що я

особливо хотіла повернутися, бо я не відчував бажання щось робити, а тому, що коледж був єдиним, що залишилося з цілковитих уламків минулого. і я мала упередження проти того, щоб залишати незавершеним те, що я почала” – зазначала В.Бріттен [8, с.468].

Також саме в праці “Заповіт молодості” авторка ділиться своїми спогадами про те, як на неї вплинула війна, В. Бріттен пише: “Як на мене врешті-решт вплинула війна? Я дивувався, дивлячись тупими очима в дивно порожнє майбутнє, яке, здавалося, могло бути заповнене лише індивідуальними зусиллями, до яких я не відчував ані найменшого бажання. Безпосередній результат спокою – припинення прямих загроз особистій безпеці – спочатку був майже непомітним, так само як тривалий фізичний біль, який перетворився на звичний тупий. Лише поступово я зрозуміла, що війна приречла мене жити до кінця моїх днів у світі без впевненості та безпеки”[8,с.468].

Висновки.

“Заповіт молодості” – це не просто автобіографічна розповідь британської сестри-милосердя, це голос цілого втраченого покоління, який зробив В.Бріттен однією з найулюбленіших письменниць свого часу. У своїх спогадах авторка зазначала про те, що війна має стати частиною історії: зброя, уніформа, жах боїв в окопах – усе це застаріло. Але Перша світова війна не згасає, вона вплинула на всіх хто будь-яким чином був з нею пов’язаний, навіть на відстані одного покоління через батьків. В. Бріттен зазначає та доходить висновку про те, що війна має залишитись у минулому, і що їй не має місця у майбутньому, оскільки той травматичний досвід, який вона несе впливає на цілі покоління та травмує ці покоління.

Події Великої війни, а особливо її наслідки є актуальними для нас сьогодні в умовах повномасштабної війни із російським агресором. Ми бачимо, як події минулого повторюються і знаходять своє місце в сьогоденні. Ми маємо нове, юне покоління, яке також травмоване війною. І необхідно зробити все для того, щоб підтримати це покоління, щоб воно не стало “втраченим”.

Література:

1. Байдак М. Війна як виклик і можливість: українки в роки Першої світової війни. Інститут народознавства НАН України. Львів. 2021. 319 с.
2. Байдак М. Листи з фронту і на фронт, як джерело з історії Першої світової війни. Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість, 2020. с. 205-223
3. Залсток Н. Жінки в суспільному і політичному житті Великої Британії (друга половина XIX ст. – 1939 р.). Київ: Фоліант, 2017. 300 с.
4. Archives & Research Collections. Fonds RC0103 - Vera Brittain fonds. URL: <https://archives.mcmaster.ca/index.php/vera-brittain-fonds>
5. Bennett A. Vera Brittain: feminism, pacifism and problem of class, 1900-1953 1987.
6. Bostridge M. Vera Brittain and the First World War. The story of the Testament of Youth. London, 2014. 252 s.

7. Bowser T. The story of British V.A.D. work in the Great War. London : Imperial War Museum, 1917. 300 p.
8. Brittain V., Testament of youth, p. 41 (Fontana, London, [1933] 1979).
9. Close J. Vera Brittain and the Shell-Shocked Women of World War One. URL: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Vera-Brittain/>
10. Donahue J. Women in The First War. 2015. 144 s.
11. Gorham D. Vera Brittain: A Feminist Life. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1996.
12. Gosling L. Great War Britain. The First World War at Home. Stroud, 2014. 239 s.
13. Grayzel S. Women and the First World War. London, New York, 2002. 193 s.
14. Hallett C. Nurse Writers of the Great War - Copyright: Publisher. - Manchester University Press. 2016. P. 144
15. Kelly A. Commemorative Modernisms: Women Writers, Death and the First World War. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020.
16. Letters from a Lost Generation: First World War Letters of Vera Brittain and Four Friends / ed. by M. Bostridge, A. Bishop. 1998. 312 s
17. Noakes L. Women in the British Army: War and the Gentle Sex, 1907–1948. New York: Routledge, 2006. 209 p. 1041.
18. Purvis J. Women's History : Britain, 1850—1945 : An Introduction / J. Purvis. London and New York : Routledge, 2008. 352 p.
19. Stalworthy J. Poets of the First World War, Oxford: Oxford University Press, 1974. 31 p.
20. Testament of Youth: a volunteer's WWI memoir of a lost generation. URL: <https://www.redcross.org.uk/stories/our-movement/our-history/testament-of-youth-a-volunteers-wwi-memoir-of-a-lost-generation>
21. Vera Brittain. URL: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/brittain-vera/>

References:

1. Baidak M. (2021) Viina yak vyklyk i mozhlyvist: ukrainky v roky Pershoi svitovoi viiny [War as a challenge and an opportunity: Ukrainian women during the First World War]. Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv. 319 p. [in Ukrainian]
2. Baidak M. (2020) Lysty z frontu i na front, yak dzherelo z istorii Pershoi svitovoi viiny [Letters from the front and to the front, as a source from the history of the First World War.] Ukraine-Poland: historical heritage and social consciousness, p. 205-223 [in Ukrainian]
3. Zaletok N. (2017) Zhinky v suspilnomu i politychnomu zhytti Velykoi Brytanii (druha polovyna XIX st. – 1939 r.) [Women in the social and political life of Great Britain (second half of the 19th century - 1939)]. Kyiv: "Foliant, 300 p. [in Ukrainian]
4. Archives & Research Collections. Fonds RC0103 - Vera Brittain fonds. URL: <https://archives.mcmaster.ca/index.php/vera-brittain-fonds>
5. Bennett A. (1987) Vera Brittain: feminism, pacifism and problem of class, 1900-1953.
6. Bostridge M. (2014) Vera Brittain and the First World War. The story of the Testament of Youth. London. 252 s.
7. Bowser T. (1917) The story of British V.A.D. work in the Great War. London : Imperial War Museum, 300 p.
8. Brittain V. (1979) Testament of youth, p. 41 (Fontana, London, [1933]).
9. Close J. Vera Brittain and the Shell-Shocked Women of World War One. URL: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Vera-Brittain/>
10. Donahue J. (2015) Women in The First War. 2015. 144 s.
11. Gorham D. (1996) Vera Brittain: A Feminist Life. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.,

12. Gosling L. (2014) *Great War Britain. The First World War at Home*. Stroud. 239 s.
13. Grayzel S. (2002) *Women and the First World War*. London, New York. 193 s.
14. Hallett C. (2016) *Nurse Writers of the Great War - Copyright: Publisher. - Manchester University Press*. P. 144
15. Kelly A. (2020) *Commemorative Modernisms: Women Writers, Death and the First World War*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
16. *Letters from a Lost Generation: First World War Letters of Vera Brittain and Four Friends* / ed. by M. Bostridge, A. Bishop. 1998. 312 s
17. Noakes L. (2006) *Women in the British Army: War and the Gentle Sex, 1907–1948*. New York: Routledge, 209 p.
18. Purvis J. (2008) *Women's History : Britain, 1850—1945 : An Introduction* / J. Purvis. London and New York : Routledge, 352 p.
19. Stalworthy J. (1974) *Poets of the First World War*, Oxford: Oxford University Press, 31 p.
20. *Testament of Youth: a volunteer's WWI memoir of a lost generation*. URL: <https://www.redcross.org.uk/stories/our-movement/our-history/testament-of-youth-a-volunteers-wwi-memoir-of-a-lost-generation>
21. Vera Brittain. URL: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/brittain-vera/>